

НИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

УДК 339.942

НЕРОДА-БЕРЕЗКА КАТЕРИНА ІГОРІВНА

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ СТВОРЕННЯ ТА ТРАНСФЕРТУ ЗНАНЬ В
СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ВИРОБНИЦТВА ТНК

Спеціальність – 08.00.02. – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 2016

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Рогач Олександр Ігорович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
завідувач кафедри міжнародних фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Сіденко Світлана Володимирівна,
Національний авіаційний університет,
Інститут міжнародних відносин,
завідувач кафедри міжнародних економічних
відносин і бізнесу

кандидат економічних наук, доцент
Ільницький Денис Олександрович,
ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”,
доцент кафедри міжнародної економіки

Захист відбудеться “26” грудня 2016 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.02 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12.

Автореферат розісланий 25 листопада 2016 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Л.С. Поліщук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Перетворення транснаціональних корпорацій (ТНК) в одну з провідних сил сучасного світового економічного розвитку закономірно привернуло значну увагу дослідників до їх міжнародних операцій. Особливої актуальності при цьому набуває вивчення науково-дослідної діяльності ТНК, стратегії їх інноваційної політики та процесу створення знань. Це обумовлено як надзвичайно великим впливом ТНК на розвиток сучасної інформаційної та технологічної революції, так і поглибленням процесу інтернаціоналізації науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт (НДДКР), формуванням транснаціональними корпораціями глобальних ланцюгів створення знань.

Сучасна парадигма інтернаціоналізації створення знань ТНК, формування транснаціональних мереж НДДКР примушує дослідників переосмислити теоретичні основи сутності транснаціональних корпорацій, по-новому оцінити роль інтернальних та екстернальних механізмів науково-дослідницької діяльності ТНК та значення субконтрактних неакціонерних форм операцій у здійсненні інновацій. Теоретичне та практичне значення має дослідження як детермінантів інтернаціоналізації НДДКР, так і факторів міжнародної локалізації науково-дослідницьких філіалів ТНК, їх прямого та непрямого впливу на розвиток інноваційного потенціалу країни та механізму передачі знань транснаціональних фірм національним компаніям країни, що приймає.

Актуальність дослідження інтернаціоналізації процесу створення знань транснаціональних корпорацій обумовлена не тільки динамікою і величезними масштабами такої діяльності, але й потребами сучасного економічного розвитку економіки України. Модель інноваційного розвитку України розглядається політиками, вченими-економістами та громадськістю як єдиний, практично безальтернативний шлях прискорення економічної та соціальної модернізації країни. Залучення наукомістких прямих іноземних інвестицій, стимулювання розміщення в країні науково-дослідницьких центрів ТНК та включення України в глобальні мережі ТНК по створенню знань сприятимуть реалізації такої інноваційної моделі розвитку.

Теоретичному дослідженню характерних рис сучасної транснаціоналізації світової економіки, сутності ТНК присвячені праці зарубіжних вчених П.Баклі, Р.Вернона, С.Гаймера, Дж.Даннінга, Р.Кейвза, М.Кессона, Р.Коаза, К.Коджіми, П.Макдугал, Е. Мак, Б.Овіат, Т.Озави, М.Портера, А.Ругмана, Е. Транос.

Широке коло теоретичних і практичних питань діяльності ТНК охоплюють роботи вітчизняних дослідників Р.Заблоцької, В.Левківського, В.Македона, Ю.Макогона, Т.Орехової, А.Поручника, О.Рогача, С.Сіденко, Я.Столярчук, А.Філіпенка, О.Шниркова, С.Якубовського.

Різноманітні аспекти глобалізації створення знань та науково-дослідницької діяльності транснаціональних фірм висвітлено в працях У.Андерссона, Л.Арзуманяна, К.Барлета, Дж.Біріншоу, І.Бйоркмана, А.Гальчинського, В.Гейця, С.Гошала, П.Гудерхема, У.Зандера, Б.Когута, Г.Лоофа, Д.Лук'яненко, Д.Мінбаєвої, Т.Педерсена, В.Сіденка, М.Сінсери, А.Тюбке, М.Форсгрена, Н.Фосса,

С.Хенеманна, У.Хольма.

Незважаючи на велику кількість таких публікацій, багато питань цієї проблематики потребують подальшої наукової розробки. Зокрема, це стосується аналізу інноваційних детермінантів процесу транснаціоналізації, вивчення сучасних тенденцій інтернаціоналізації НДДКР ТНК, механізмів створення та передачі знань, основних напрямів впливу науково-дослідницької діяльності транснаціональних фірм на економіку країн, що приймають, особливостей включення України в глобальні мережі створення знань ТНК.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано згідно з плановими темами наукових робіт кафедри міжнародних фінансів: «Інтеграційна стратегія України в європейський економічний простір» і «Стратегія інтеграції України у світову економіку», які є частиною загальної наукової теми Інституту міжнародних відносин «Інтеграція України у європейські правові, політичні та економічні системи» № 06БФ048-01 і «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» № 11БФ048-01 на 2011–2015 роки та комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації» (2011–2015 рр.), у рамках яких автором досліджено сучасні тенденції інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ТНК, основні фактори формування глобальних транснаціональних мереж створення знань, визначені детермінанти перенесення за кордон науково-дослідницької діяльності фірм та особливості цього процесу для компаній США, ЄС та Японії, розкрита інституційна система глобальних ланцюгів створення знань ТНК, роль аутсорсингових коопераційних угод в їх функціонуванні, проаналізований вплив інтернаціоналізації НДДКР ТНК на розвиток інноваційного потенціалу країн, особливості включення України в глобальні мережі створення знань ТНК.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз сучасних тенденцій інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності транснаціональних корпорацій і вивчення масштабів, форм, механізму цього процесу, а також його впливу на економіку країн, що залучають інвестиції ТНК.

Досягнення поставленої мети обумовило розв'язання таких наукових завдань:

- дослідити еволюцію теорій транснаціональних корпорацій і показати роль знань як ключової категорії сучасної концепції ТНК;
- проаналізувати новий етап інтернаціоналізації НДДКР транснаціональних фірм, його основні риси, інституційну основу та детермінанти;
- розкрити науково-дослідницький потенціал транснаціональних фірм та динаміку інвестицій ТНК США, ЄС та Японії в сфері НДДКР; виокремити кластер найбільш динамічних ТНК за показником обсягу НДДКР та їх інтенсивністю;
- з'ясувати внутрікорпораційні та міжкорпораційні форми інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ТНК; визначити фактори, які впливають на вибір форм створення та трансферу знань;
- дослідити сучасну глобальну архітектуру створення знань ТНК, зокрема, основні моделі глобальних інноваційних мереж корпорацій;
- обґрунтувати функціональну типологію зарубіжних науково-дослідницьких

філіалів транснаціональних фірм, особливості локалізації кожного типу таких підрозділів в країнах, що приймають;

– виокремити основні канали впливу науково-дослідницької діяльності ТНК на розвиток інноваційного потенціалу країн;

– визначити сутність та механізм «ефекту переливу» знань ТНК до місцевих підприємств країн, що приймають, формальні та неформальні канали такої трансмісії інновацій;

– проаналізувати розвиток інноваційної системи України в умовах інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності транснаціональних фірм.

Об'єктом дослідження є інноваційна діяльність транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є інтернаціоналізація науково-дослідної діяльності транснаціональних корпорацій та її вплив на інноваційну політику фірм та країн, що приймають.

Методи дослідження. При написанні дисертації використано низку загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання: метод наукових узагальнень, аналізу та синтезу – при аналізі теорії фірми, що базується на знаннях, та теорії диференційованих міжнародних корпорацій (п. 1.2); метод індукції та дедукції, аналогії та системного аналізу – з метою обґрунтування нової парадигми інтернаціоналізації НДДКР ТНК, типології зарубіжних науково-дослідних підрозділів транснаціональних фірм (п. 1.3, 2.3); історичний метод, описово-аналітичний метод – при дослідженні напрямів економічної думки з питань проблематики дослідження (п. 1.1); функціонально-структурний метод, кластерний та порівняльний аналіз – для дослідження динаміки інвестицій ТНК в науково-дослідну діяльність, масштабів інтернаціоналізації цього процесу (п. 2.1, 2.2); абстрагування, конкретизація, узагальнення – для визначення механізму передачі знань ТНК національним фірмам країн, що приймають (п. 3.1, 3.3); статистичні методи, економетричне моделювання – для аналізу взаємозв'язку інвестицій ТНК та інноваційного потенціалу країни, що приймає, розрахунку статистичних показників та формування статистичної бази дослідження (п.2.1,3.2).

Інформаційною базою дослідження є публікації ОЕСР, ЮНКТАД, ЮНЕСКО, ЄС, інших міжнародних організацій та установ, органів національної статистики США та інших країн, Державної служби статистики України, бази даних міжнародних асоціацій, офіційних сайтів корпорацій. Інформаційними джерелами дисертації є також монографії, статті зарубіжних та вітчизняних вчених, дані річних звітів транснаціональних корпорацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виявленні особливостей сучасного етапу інтернаціоналізації науково-дослідницької діяльності транснаціональних корпорацій, а також впливу інноваційної діяльності ТНК на економіку країн, що приймають. Автор отримав наступні результати, які визначають його особистий внесок у розв'язання поставленого наукового завдання, характеризують наукову новизну роботи і виносяться на захист:

вперше:

– розкрито механізм інтернаціоналізації науково-дослідних робіт транснаціональних корпорацій, що формує сучасну парадигму цього процесу.

Доведено, що глобально мережевий характер моделі створення знань є першою важливою рисою сучасної парадигми інтернаціоналізації НДДКР ТНК. Другою її суттєвою рисою є те, що цей процес виступає дедалі більшою рушійною силою транснаціоналізації, тобто важливим детермінантом руху прямих іноземних інвестицій і могутнім каталізатором перетворення фірм на міжнародні корпорації. Ще однією ключовою рисою сучасної парадигми інтернаціоналізації знань ТНК є динамічне зростання екстернальних механізмів їх створення, що обумовило значні зміни в співвідношенні внутрішніх та зовнішніх зв'язків в процесі побудови інноваційних мереж та створення знань;

– обґрунтовано особливості непрямого впливу функціонування іноземних дослідницьких філіалів ТНК на місцеве середовище країн, що приймають, який має назву «ефект переливу». Виявлено, що «ефект переливу» може бути, як внутрішньогалузевим, так і міжгалузевим. Існує 5 основних неформальних механізмів такого процесу отримання знань: імітація, рух персоналу, дані з патентних відомств, засоби комунікації та тимчасова міграція. Доведено, що важливим детермінантом продуктивності непрямого впливу є близькість місцевої фірми до філіалу ТНК, який здійснює НДДКР. Така близькість залежить не стільки від просторових параметрів, скільки від сили бізнесових, технологічних зв'язків. Чим інтенсивніше зв'язки інтегрують місцеву фірму в глобальну мережу створення знань ТНК, тим більші вигоди «ефекту переливу» для неї;

удосконалено:

– кластерний аналіз науково-технічної діяльності транснаціональних фірм на основі індикатора інтенсивності НДДКР. Виявлено, що середній показник інтенсивності НДДКР для ТНК США значно вищий, ніж у корпорацій ЄС. Ця різниця пояснюється, по-перше, різною галузевою приналежністю їх провідних інноваційних компаній. Значна частина ТНК США належить до кластеру високоінтенсивних галузей, в той час, як переважна частина найбільших за обсягами НДДКР європейських ТНК концентрує свою діяльність в кластері галузей з середньою інтенсивністю НДДКР. По-друге, такий розрив є наслідком їх дисбалансів в транскордонному припливі та відпливі інвестицій в наукові дослідження. Такий баланс складається на користь США у зв'язку з діяльністю дочірніх підприємств ТНК;

– теоретико-методологічні підходи дослідження інтернаціоналізації науково-дослідницької діяльності ТНК, зокрема, на основі теорії фірми, що базується на знаннях, та теорії диференційованих міжнародних корпорацій, які визначають транснаціональні корпорації як інституцію, що створює знання і організує їх міжнародний трансферт. На цій методологічній базі обґрунтовано, що ключові знання ТНК створюються в різних її ланках і потім внутріфірмово рухаються між взаємопов'язаними підрозділами компанії, а головна конкурентна перевага ТНК полягає в їх вмінні організувати потоки таких знань між структурними одиницями;

дістали подальший розвиток:

– поняття інституційної системи глобальних корпораційних мереж створення знань. Інституційні механізми визначають правила взаємозв'язків між ТНК та їх залежними, або незалежними, партнерами в різних країнах в процесі функціонування інноваційних мереж. Сучасна парадигма інтернаціоналізації

інноваційної діяльності ТНК базується на тому, що глобальні інноваційні мережі інтегрують елементи національних інституційних та інноваційних систем і синтезують синергетичні ефекти такої інтеграції. Виявлено, що організація глобальних інноваційних мереж транснаціональних фірм залежить від багатьох факторів, які характеризують саму компанію: масштаби її міжнародного виробництва, особливості базових технологій, що застосовує фірма, особливості розвитку галузі та стан міжнародної конкуренції в даному секторі. Характер знань також виступає важливим детермінантом організації глобальних інноваційних мереж і впливає на географічну дисперсію інноваційного процесу ТНК. Один з підходів до вивчення характеру знань акцентує увагу на відмінності між «аналітичним» та «синтетичним» типами баз знань, що спричиняє особливості побудови ланцюгів створення вартості та накопичення знань транснаціональних фірм;

– систематизація детермінантів інтернаціоналізації НДДКР ТНК, серед яких визначаються фактори «втягування», «виштовхування», політики приймаючих країн та фактори нових можливостей управління. Фактори «втягування» включають в себе місткий ринок, значний потенціал висококваліфікованих кадрів, економію на витратах на науковий персонал, близькість розташування глобальних ланцюгів створення вартості ТНК. Фактори «виштовхування» визначають нестачу та велику вартість висококваліфікованих наукових кадрів, зростання вартості витрат на НДДКР та комплексність сучасних науково-дослідних робіт. Фактори політики приймаючих країн характеризують зростання національного інноваційного потенціалу країни, вдосконалення вищої освіти, сприяння перенесенню в країну науково-дослідних робіт ТНК. Фактори нових можливостей управління охоплюють швидкий обмін інформацією та потоками знань, нову організацію дистанційно віддалених робочих місць наукових працівників, «модуляризацію» наукових досліджень;

– економетричне моделювання залежності НДДКР ТНК від обсягів продажу, активів та рівня транснаціональності корпорацій, а також макроекономічних ефектів припливу ПІІ на розвиток інноваційного потенціалу країни. Тести з використанням логарифмічної регресійної моделі довели наявність такого статистично значущого позитивного впливу ПІІ на обсяг науково-дослідних робіт в групі розглянутих країн.

Практичне значення отриманих результатів. Наукова цінність роботи полягає в тому, що сформульовані в ній положення та висновки можуть бути використані для розробки стратегії інноваційного розвитку України, формування пріоритетів залучення наукомістких ПІІ, стимулювання науково-дослідної діяльності ТНК з метою максимізації їх позитивного впливу на розвиток інноваційного потенціалу країни. Результати дослідження мають практичну цінність для пошуку форм ефективної участі українських компаній, наукових центрів та університетів в глобальних мережах створення знань ТНК.

Особистий внесок автора. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею. Викладені теоретичні й методологічні напрацювання та практичні результати отримані автором особисто. З робіт, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих

досліджень здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження апробовані на 15 науково-практичних конференціях. Серед них: Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Підвищення стійкості економіки в умовах гео економічної нестабільності: національний та глобальний виміри» 26.02.2015 р., м. Київ; Третя міжнародна науково-практична конференція «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» 2013 р., м.Одеса; Друга міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право» 11-12 квітня 2013 р., м. Львів; Друга міжнародна науково-практична конференція «Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика» 12.02.2013, м.Львів; Одинадцята міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна. Сучасний стан науки: досягнення, проблеми та перспективи розвитку», 21.03.2013 р., м. Київ; Міжнародна науково-практична конференція «Імперативи розвитку суспільно-економічних систем в умовах глобалізації» 7.07.2013 р., м.Чернігів; Четверта міжнародна науково-практична конференція «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» 2014 р., м.Одеса; Круглий стіл «Ризики глобальної рецесії: механізми протидії» 22 листопада 2013 року, м. Київ; Міжнародна зимова школа Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка 5-7 лютого 2014 року; Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове регулювання вищої світи України: Сучасний стан та перспективний розвиток» 22.12.2009, м. Київ; П'ята міжнародна науково-практична конференція «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» 2015 р., м.Одеса; Третя Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених (IC YESS 2014)

« нестабільності» 24-26 квітня 2014 р., м. Чернівці; Круглий стіл «Інноваційні виміри розвитку світової економіки» 28 березня 2014 р., м.Київ; Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Інвестиційні та інноваційні складові розвитку внутрішнього ринку України в умовах глобалізації» 5-6 листопада 2009 р., м. Київ; Круглий стіл «Інформаційна революція та економічний розвиток країн» 27 вересня 2013 р., м.Київ.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи відображені у 24 наукових працях, в тому числі 6 статей – у фахових наукових виданнях, 3 статті – в іноземних виданнях і 15 – у тезах виступів на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій – 6,3 друк. арк., у тому числі 9 одноособових статей – 3,95 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, менувань на 27 сторінках, і 23 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 198 сторінках друкованого тексту, що містить 20 таблиць та 24 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь її розробки, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості про їх апробацію та впровадження.

У першому розділі **“Теоретико-методологічні засади дослідження ролі знань та інновацій в процесі транснаціоналізації”** досліджено розвиток наукових поглядів на проблему інноваційної діяльності транснаціональних корпорацій, визначено створення знань, як ключову категорію новітніх теорій транснаціоналізації, розкрито сучасну парадигму інтернаціоналізації створення знань ТНК.

Досліджено теорії інтерналізації та транзакційних витрат, які розглядають виникнення транснаціональних фірм з позицій промислової організації фірми, що акцентують особливу увагу на створенні і передачі знань компанії. Вони доводять, що саме інтерналізація ринку знань є головною передумовою процесу транснаціоналізації. Внутрікорпоративний характер використання знань знижує транзакційні витрати у зв'язку із уникненням недосконалості суто ринкових відносин в цій сфері. Крім зазначених вище переваг власності та інтерналізації, еkleктична теорія визначила роль знань та інновацій, як головних переваг розміщення ПІІ корпорацій. Вона показала важливе значення національних інноваційних систем країн, що приймають, як детермінанту розміщення міжнародного виробництва та інтернаціоналізації НДДКР ТНК.

Важливою методологічною основою дослідження інтернаціоналізації створення знань ТНК є наукова школа теорії фірм, що базується на знаннях. Вона визначає транснаціональні корпорації як інституцію, що створює знання і організує їх міжнародний трансферт. Однією із основних категорій теорії ТНК, що базується на знаннях, є поняття «неявних», «мовчазних» або «іманентно включених» знань. Саме такі неформалізовані, некодифіковані знання, втілені в процедури, процеси, усталену практику та моделі комунікацій з партнерськими організаціями бізнесової мережі ТНК, на думку прихильників цієї теорії, є головною перевагою транснаціональних фірм. Автор дійшов висновку, що ТНК виступає унікальною організацією, яка має здатність організувати міжнародний трансферт таких «неявних» знань.

Теоретична школа «диференційованих міжнародних корпорацій» наголошує на структурно-організаційній особливості ТНК. Концепція ТНК як «диференційованої міжорганізаційної мережі» визначає ці компанії не як однорідні організації, а швидше як систему взаємопов'язаних організаційних частин, які дуже відрізняються одна від одної. Основні знання ТНК створюються в різних її ланках і потім внутріфірмово рухаються між взаємопов'язаними підрозділами компанії. Головна конкурентна перевага ТНК полягає в їх вмінні організувати потоки знань між структурними одиницями. На відміну від традиційних поглядів на ТНК, теорія диференційованих міжнародних корпорацій доводить, що створення інновацій більше не є виключною функцією материнської компанії або країн походження корпорації, а здійснюється всією зарубіжною мережею фірми. Зарубіжні підрозділи можуть відігравати вирішальну роль в процесі інтернаціоналізації НДДКР та

створенні інновацій всієї транснаціональної корпорації.

Розвиток міжнародного виробництва транснаціональних фірм викликав появу і бурхливе зростання глобальних інноваційних мереж корпорацій. У роботі автор дійшов висновку, що ці інноваційні мережі будуються на основі складних відносин співробітництва ТНК із незалежними фірмами та інтернаціоналізації НДДКР та інноваційної діяльності. Аргументовано, що глобально мережевий характер моделі створення знань є однією з основних рис сучасної парадигми інтернаціоналізації НДДКР ТНК. Наприклад, компанія Toyota одна з перших впровадила таку нову стратегію інновацій і почала створювати глобальну мережу НДДКР (Рис. 1).

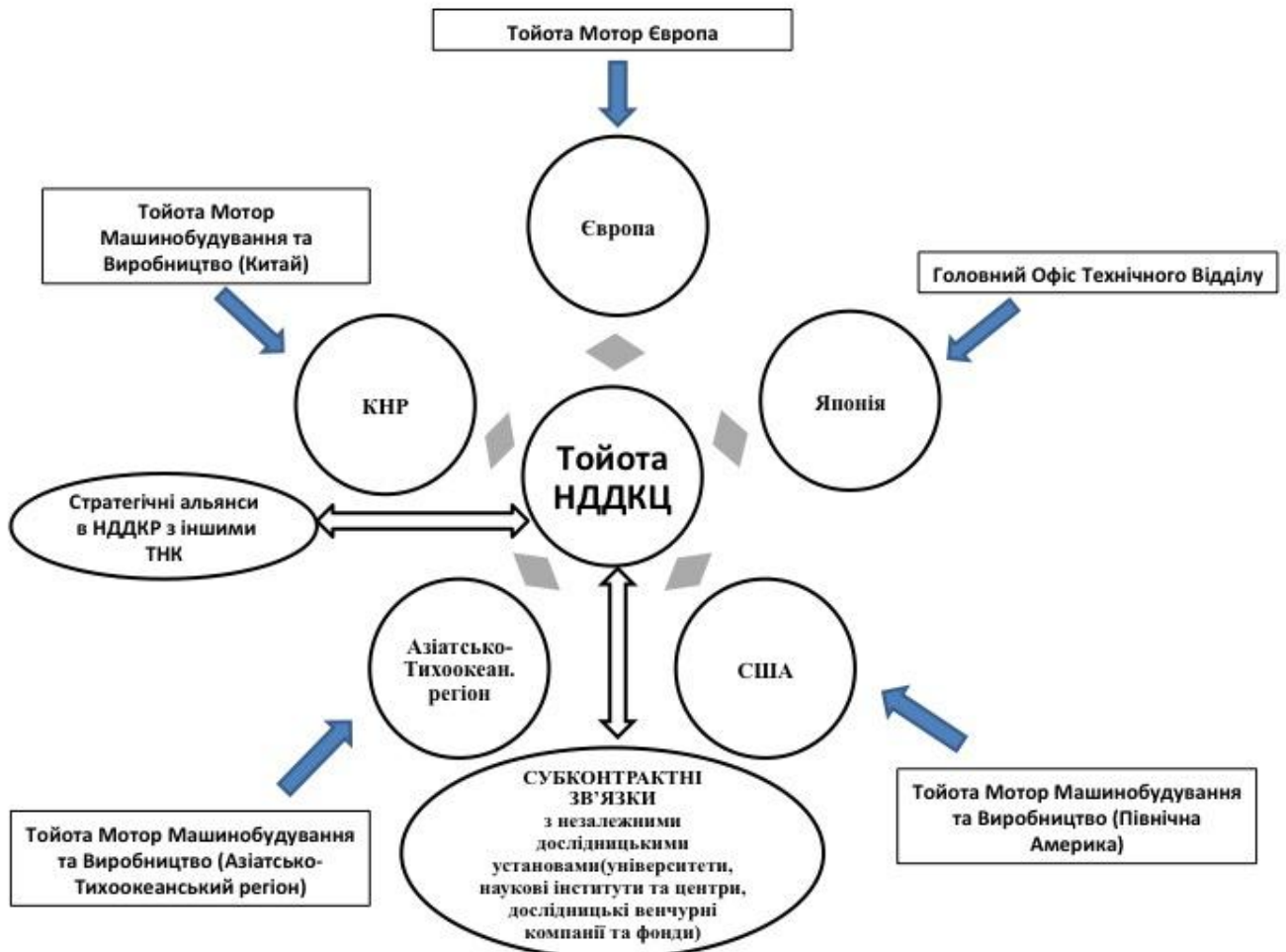

Рис. 1. Мережа створення знань та технології ТНК Toyota (Японія)

Джерело: складено автором за офіційними даними корпорації Toyota. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: <http://www.toyota-global.com/company/profile/facilities>

Виявлено, що інтернаціоналізація створення знань ТНК на сучасному етапі характеризується не тільки високими темпами та значними масштабами, але й якісно новими рисами. Використання транснаціональними фірмами нових механізмів, моделей та форм інтернаціоналізації науково-дослідних робіт свідчить про сучасну парадигму цього процесу.

Сучасна парадигма інновацій доводить, що компаніям потрібно сканувати глобальний ринок у пошуку нових знань та співпрацювати із чисельними інституціями в різних країнах світу з метою створення або засвоєння інновацій.

У другому розділі “Механізм інтернаціоналізації науково-дослідної

діяльності транснаціональних корпорацій” проаналізовано динаміку інвестицій ТНК в науково-дослідну діяльність, визначено масштаби та детермінанти інтернаціоналізації НДДКР транснаціональних фірм, виокремлено інтернальні та екстернальні форми інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ТНК, з'ясовано функціональну гетерогенність науково-дослідницьких підрозділів ТНК та фактори їх міжнародної локалізації.

У роботі проаналізовано довготермінові тенденції інвестування ТНК в НДДКР та виявлено різні темпи цього процесу для корпорацій ЄС, США та Японії. Найбільший обсяг інвестицій в науково-дослідну діяльність здійснюють транснаціональні корпорації США. Серед 2500 провідних ТНК, на які припадала домінуюча частина світових інвестиційних витрат на НДДКР в 2013 році, частка ТНК США складала 36%, в той час, як корпорацій ЄС – 30,1%.

Перші 100 компаній в цьому переліку здійснили в 2013 році інвестиції в НДДКР в обсязі 285,8 млрд. євро, що дорівнює 53% аналогічних витрат всіх провідних інноваційних компаній. На них припадає більше половини всіх загальних науково-дослідних витрат, які здійснюються в бізнес-секторі світової економіки. В числі перших п'яти ТНК за обсягами власних витрат на наукові дослідження були: Volkswagen (1 місце) – із інвестиціями в НДДКР 11,743 млрд. євро; Samsung (2 місце) – 10,154 млрд. євро; Microsoft (3 місце) – 8,252 млрд. євро; Intel (4 місце) – 7,694 млрд. євро. На п'ятій сходинці знаходилась Novartis, яка відсунула Roche Holding на 6 позицію.

Із цієї групи компаній-лідерів, 19 ТНК представляли США, 9 – Японію, 8 – Німеччину. По 2 транснаціональні фірми мали Швейцарія, Великобританія, Франція, Швеція, Південна Корея. Найбільша частина компаній належала до галузі фармацевтичної промисловості та біотехнологій – 14, на другому місці знаходились автомобільні транснаціональні корпорації – 11 позицій, на третьому місці були виробники технологічного обладнання і устаткування – 10 ТНК. Важливою рисою є подальше збільшення присутності в групі лідерів, за обсягами інвестицій в НДДКР, компаній сфери програмного забезпечення та комп'ютерних послуг (5 ТНК) та тих, які працюють в галузі електронного і електричного обладнання (3 ТНК).

Динаміка інвестицій американських корпорацій в НДДКР як в передкризовий період (2004–2007 роки), так і в післякризовий період (2010-2014 роки) була вищою, ніж у групи найбільш інноваційних ТНК ЄС та Японії. Американські та європейські транснаціональні фірми після кризи швидше відновили динаміку інвестицій в НДДКР, в той час як японські корпорації мали дворічний період відставання від них за темпами зростання інвестицій в науково-дослідні роботи (Рис.2).

Важливим показником науково-технічної діяльності транснаціональних фірм є індикатор інтенсивності НДДКР, який визначається як відношення інвестицій в НДДКР до чистих продажів компанії. Цей середній показник для ТНК США значно вищий, ніж у корпорацій ЄС. Різниця в інтенсивності НДДКР ТНК США та ЄС пояснюється кількома факторами. По-перше, різною галузевою приналежністю їх провідних інноваційних компаній. Значна частина ТНК США належить до кластеру високо інтенсивних галузей, в той час як переважна частина найбільших

за обсягами НДДКР європейських ТНК концентрують свою діяльність в кластері галузей із середньою науково-дослідною інтенсивністю. По-друге, такий розрив є

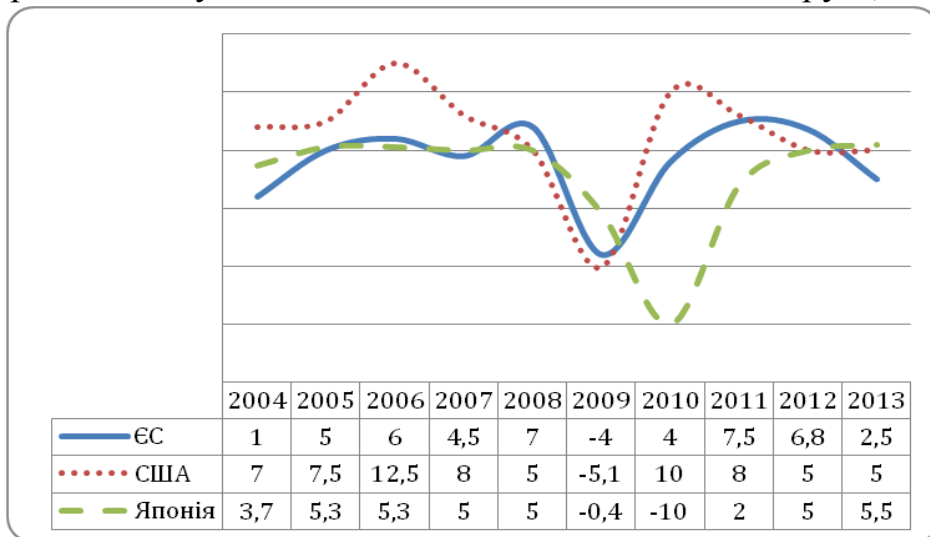

Рис. 2. Середня динаміка щорічних інвестицій в науково-дослідні роботи ТНК США, ЄС та Японії (у % до минулого року)

Джерело: складено автором за даними The EU Industrial R&D Investment Scoreboard 2004-2014pp.- [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard14.html>

наслідком їх дисбалансів в транскордонному припливі та відпливі інвестицій в наукові дослідження. Такий баланс складається на користь США у зв'язку із діяльністю дочірніх підприємств ТНК. Згідно із статистичними даними, промислова діяльність на території ЄС має набагато меншу інтенсивність НДДКР, ніж на території США. Особливо виразно ця різниця помітна в високотехнологічних секторах економіки. Це пов'язано із діяльністю іноземних компаній. З одного боку, транснаціональні компанії ЄС роблять значні інвестиції в свої науково-дослідні підрозділи, розташовані в США. З другого боку, ТНК США відносно менше, ніж європейські компанії, інтернаціоналізують свої НДДКР.

Таблиця 1

Інтенсивність НДДКР у найбільш наукомістких та інноваційних ТНК в 2015 році

Місце в 2015	Компанія	Країна	Інтенсивність НДДКР	Місце в 2015	Компанія	Країна	Інтенсивність НДДКР
1	Bristol-Myers Squibb	США	26,2	11	Merck US	США	17,4
2	Takeda Pharmaceutical	Японія	21,5	12	Pfizer	США	16,8
3	Amgen	США	21,2	13	Novartis	Швейцарія	16,7
4	Qualcomm	США	20,7	14	Abbvie	США	16,5
5	Intel	США	20,6	15	Ericsson	Швеція	15,9
6	Eli Lilly	США	20,1	16	Google	США	14,9
7	Boehringer Ingelheim	ФРН	19,9	17	Oracle	США	14,5
8	Astrazeneca	Великобританія	19,4	18	EMC	США	14,5
9	Roche	Швейцарія	18,8	19	Sanofi-Aventis	Франція	14,2
10	Nokia	Фінляндія	17,9	20	Huawei	Китай	14,0

Джерело: Складено автором на основі бази даних The 2015 EU Industrial R&D Investment

Scoreboard.- [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard15.html>

Внаслідок цього, середня інтенсивність НДДКР фірм на території США переважатиме аналогічний показник для ЄС. Не випадково, серед головних пріоритетів інноваційної політики ЄС є завдання збільшення привабливості цих країн для науково-дослідної діяльності. Це важливо як для локалізації іноземних інвестицій в науково-дослідну діяльність цих країн з одного боку, так і для утримання європейських ТНК від делокалізації своїх науково-дослідних підрозділів в інші країни, насамперед, в США та Китай. В Табл. 1 наводяться дані по 20 компаніям із найбільшою інтенсивністю НДДКР.

Серед головних детермінантів, що приймають інтернаціоналізації НДДКР ТНК автор визначає: так звані фактори «втягування» і «виштовхування», а також фактори політики країн, що приймають, та нових можливостей управління. Фактори «втягування» характеризують привабливість та вигоди процесу релокації науково-дослідних підрозділів ТНК в інші країни. Фактори «виштовхування» науково-дослідної діяльності із країни базування ТНК визначають необхідність для цих фірм переміщувати свої підрозділи НДДКР за кордон. Фактори політики країн, що приймають, охоплюють заходи стимулювання зростання національного інноваційного потенціалу та сприяння перенесенню в країну НДДКР ТНК. Фактори нових можливостей управління включають досягнення інформаційної революції, що сприяють зарубіжним НДДКР транснаціональних фірм (Рис. 3).

Рис. 3 Детермінанти інтернаціоналізації НДДКР ТНК

Джерело: складено особисто автором

Механізм інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ТНК включає різні аспекти цього процесу, зокрема шляхи створення глобальних інноваційних та дослідницьких мереж ТНК, форми участі дослідницьких підрозділів корпорацій та інших учасників таких мереж у процесі створення і передачі знань, а також інструменти управління, організаційного контролю та мотивації цього процесу.

Цей механізм спрямований на те, щоб вирішити принаймні два важливих завдання. По-перше, забезпечити доступ всіх філій до знань та спонукати їх самих створювати нові знання. По-друге, створити оптимальні організаційно-мотиваційні умови, щоб відповідні знання фактично стали доступними для тих структурних одиниць ТНК, які мають у них потребу.

Даний механізм включає дві форми інтернаціоналізації НДДКР: інтернальну та екстернальну. До інтернальної форми відноситься створення за кордоном нових підрозділів НДДКР та придбання за кордоном вже існуючих підрозділів НДДКР. Екстернальна форма передбачає коопераційні угоди з іншими компаніями, стратегічні альянси з іншими ТНК, контрактні угоди з університетами та державними центрами НДДКР.

Відмінності між окремими типами НДДКР визначають функціональну гетерогенність дослідницьких підрозділів ТНК, які можна класифікувати наступним чином: центри місцевої адаптації, інтегровані дослідницькі філіали, глобальні технологічні центри, підрозділи технологічного моніторингу, корпораційні університети. Функціональна гетерогенність науково-дослідницьких підрозділів ТНК справляє значний вплив на фактори їх міжнародної локалізації.

Розташування центрів місцевої адаптації корелюються із обсягом ринку країни. Розміщення інтегрованих дослідницьких філіалів визначається більшою кількістю факторів. Крім обсягу ринку, при цьому важливу роль відіграють якість науково-дослідницького персоналу, наявність місцевих дослідницьких центрів, зокрема університетів.

Традиційними районами розміщення високо-інноваційних дослідницьких філіалів ТНК є промислово розвинуті країни. Особливо велика кількість таких центрів розташована в США, країнах ЄС, Японії. Але територіальні пріоритети локалізації глобальних технологічних філіалів за останнє десятиріччя швидко змінюються. Наявність значної кількості випускників університетів в НІК Азії, зростання мережі державних наукових центрів та технологічних парків, цілеспрямована політика цих країн на максимальне сприяння зростанню інноваційного потенціалу та заохочення високотехнологічних, інноваційних ТНК, перетворюють цей регіон в привабливе місце інтернаціоналізації НДДКР.

У третьому розділі **“Розвиток національних інноваційних систем в умовах інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ТНК”** досліджено механізм «ефекту переливу» знань ТНК в економіку країн–реципієнтів, проведено економетричний аналіз взаємозв’язку інвестицій ТНК та інноваційного потенціалу країни–реципієнта, визначено місце України в глобальних мережах науково-дослідної діяльності ТНК.

У роботі досліджено, що через прямі та зворотні зв’язки з місцевими фірмами, науковими центрами та лабораторіями країн, що приймають, виникає важливий аспект оцінки впливу процесу інтернаціоналізації НДДКР ТНК на економіку таких країн – непрямий вплив функціонування іноземних філіалів на місцеве середовище, який має назву «ефект переливу» (spillover effect).

Існує суттєва різниця між внутрішньогалузевим і міжгалузевим ефектом переливу. Якщо відбувається рух знань від філіалу ТНК до національної компанії тієї ж галузі, спостерігаються внутрішньогалузеві (горизонтальні) ефекти

переливу. Однак, якщо нові знання отримують фірми в інших галузях, тут наявні міжгалузеві (вертикальні) ефекти переливу. Емпіричні дослідження показують, що максимальний ефект переливу, імовірно, матиме вертикальний, а не горизонтальний характер.

Ефект переливу може ґрунтуватися як на формальних, так і неформальних зв'язках. Відносини між науково-дослідницькими філіалами ТНК та місцевими дослідницькими інститутами, включеними в глобальні ланцюжки створення знань, формуються на основі різноманітних контрактів, тобто мають формальну (юридичну) основу. Такі контракти передбачають різні форми прямих і зворотних зв'язків учасників мережі створення знань: семінари, конференції, створення спільних тимчасових дослідницьких груп, періодичне надання та отримання наукової інформації, проміжних звітів, доступ до певних баз даних, стажування спеціалістів та інше. На відміну від контрактних учасників глобальних ланцюгів створення знань ТНК, ефект переливу технології та знань дослідницьких філій ТНК іншим компаніям країни, що приймає, базується переважно на неформальних механізмах та каналах їх трансмісії (Рис. 4).

Рис. 4. Ефект переливу: неформальні механізми трансмісії знань від ТНК до місцевих фірм.
Джерело: складено автором.

Результатом інтернаціоналізації науково-дослідницької діяльності ТНК країн, що приймають є позитивний вплив на розвиток їх інноваційного потенціалу. Відбувається підвищення наукового рейтингу та авторитету місцевих інституцій, виконання ними дедалі складніших функцій у глобальних мережах створення знань ТНК. Збільшення масштабів участі національних дослідницьких установ у глобальних інноваційних ланцюжках відкриває нові можливості динамічного зростання науково-технічного розвитку країни, що приймає.

У роботі було доведено, що між припливом ПІІ та інноваційним потенціалом країни, що приймає, існує суттєвий взаємозв'язок. Інноваційний потенціал країни виступає потужним детермінантом припливу інвестицій ТНК, визначає форми і масштаби залучення країни до глобальних науково-дослідницьких мереж корпорацій. З іншого боку, діяльність ТНК також впливає на рівень інноваційного розвитку країни і сприяє зростанню науково-дослідницьких робіт в ній. З'ясовано, що це відбувається не тільки у зв'язку з відкриттям у країні дослідницьких підрозділів ТНК, а також і внаслідок ефекту переливу знань транснаціональних

фірм до місцевих підприємств.

Крім теоретичного аналізу та узагальнення статистичних даних, автором було використано економетричну техніку дослідження сучасних тенденцій інтернаціоналізації НДДКР ТНК. Для визначення залежності рівня витрат ТНК на науково-дослідні роботи від ступеня міжнародності їх операцій була розрахована економетрична модель на базі даних 5 транснаціональних компаній – British Petroleum, Royal/Dutch Shell, Honda, Toyota, Pfizer. Ці ТНК входять до списку найбільших 100 компаній за рівнем витрат на НДДКР. Автором було обрано ТНК різних галузей, яким притаманна різна інтенсивність витрат на НДДКР: 2 ТНК належать до нафтогазової індустрії, 2 – до автомобільної, 1 – до фармацевтичної. Результати проведеного аналізу показали, що залежність рівня витрат ТНК на науково-дослідні роботи від ступеня міжнародності їх операцій підтвердилася для чотирьох транснаціональних фірм, крім фармацевтичної ТНК Pfizer. Що до останньої, можливим поясненням відсутності позитивної кореляції є відносно менший рівень інтернаціоналізації НДДКР у американських фармацевтичних ТНК, які досі концентрують свої ключові НДДКР в материнських компаніях на території домашньої країни.

Для виявлення впливу надходження ПІІ на інноваційний розвиток країни, було проведене економетричне тестування на матеріалах 6 країн (Німеччина, Канада, Чехія, Португалія, Сінгапур, Південна Корея). Економетричний тест довів, що прямі іноземні інвестиції мають позитивний вплив на валові витрати країни на науково-дослідницьку діяльність. Чим вищий обсяг прямих інвестицій накопичувала країна, тим більший був обсяг витрат на науково-дослідницькі роботи в цій країні.

У процесі дослідження виявлено, що Україна ще недостатньо включена у глобальні мережі науково-дослідної діяльності ТНК. За масштабами та деякими функціональними рисами НДДКР ТНК в Україні ще значно відрізняються від аналогічної діяльності цих компаній в інших промислово розвинутих країнах. Лише деякі найбільші ТНК проводять масштабні власні НДДКР в Україні. Автор визначив, що основними факторами інтернаціоналізації таких наукових робіт є відносно низька заробітна плата висококваліфікованих дослідників та близькість до провідних університетів. Переважна частина таких НДДКР має адаптивний характер і орієнтується на пристосування продуктів ТНК до місцевого ринку. В деяких галузях (програмне забезпечення та біотехнології) НДДКР ТНК також орієнтуються на потреби глобальної мережі ТНК та мають інновативний характер. Ще однією відмінністю науково-дослідницької діяльності ТНК в Україні є відносно велика роль субконтрактних зв'язків з місцевими університетами та дослідницькими центрами, порівняно з невеликими власними НДДКР.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі було здійснено наукове обґрунтування теоретичних основ інтернаціоналізації створення та трансферту знань в системі міжнародного виробництва ТНК. Сформульовано наступні висновки, пропозиції та рекомендації, які відображають вирішення основних завдань дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети.

1. У світовій економічній літературі з питань інтернаціоналізації НДДКР ТНК можна простежити декілька основних напрямів дослідження, а саме: аналіз ролі знань, як ключової характеристики ТНК та їх конкурентних переваг; масштабів та особливостей інтернаціоналізації процесу науково-дослідної діяльності ТНК; механізму створення та передачі знань в підрозділах ТНК, форм включення філій в глобальні інноваційні ланцюжки ТНК; ролі аутсорсингових контрактних форм зв'язків у процесі науково-дослідної діяльності ТНК; впливу ТНК на інноваційний потенціал країн, що приймають, ефекту переливу знань від ТНК до національних компаній.

2. Питання науково-технічної діяльності компаній, створення ними знань та інновацій посідає важливе місце в сучасних теоріях транснаціональних корпорацій. Теорії ринкової влади, монополістичних переваг, циклу життя продукту та стратегічна теорія ТНК розглядають процес створення знань як важливу передумову формування транснаціональних фірм. Вони проголошують знання (інновації, технологію) як головний фактор специфічних переваг фірми, що обумовлює її конкурентоспроможність та здатність робити прямі іноземні інвестиції.

3. Можливість доступу до нових знань та технологій виступає на сучасному етапі одним із важливих детермінантів руху прямих іноземних інвестицій. Цей фактор є могутнім каталізатором прискорення процесу інтернаціоналізації і перетворення фірм на міжнародні корпорації. Це підтверджує положення еkleктичної теорії про важливість переваг розміщення, в якості яких виступає локальний інноваційний потенціал країни, що приймає. Якщо в 70–80-ті роки ХХ ст. інтернаціоналізація створення знань мала другорядне значення в стратегії розвитку міжнародного виробництва ТНК, то сьогодні вона має пріоритет в стратегічному плануванні зарубіжних операцій цих корпорацій. На практиці це виявляється в зростанні важливості для ТНК доступу до різноманітних інноваційних систем (регіональних, національних і секторальних), а також корпоративних інноваційних кластерів, альянсів та ланцюжків створення знань. Це формує сучасну парадигму інновацій, яка означає, що компаніям потрібно сканувати глобальний ринок у пошуку нових знань, співпрацювати із чисельними інституціями в різних країнах світу з метою створення або засвоєння інновацій.

4. За критерієм наявності акціонерного контролю можна виокремити дві основних форми інтернаціоналізації НДДКР транснаціональних фірм. По-перше, інтернальна форма – організація за кордоном НДДКР тільки в мережі підконтрольних наукових підрозділів ТНК. По-друге, екстернальна форма – розвиток глобальної науково-дослідницької мережі на основі неакціонерних зв'язків з незалежними компаніями-партнерами, використовуючи різноманітні контракти та угоди з ними. Як правило, сучасні транснаціональні компанії поєднують обидва шляхи організації глобальних інноваційних мереж. Такі мережі включають відділення, дочірні та асоційовані компанії ТНК, а також значну кількість незалежних лабораторій, дослідницьких центрів, які мають контрактні угоди з ТНК.

5. Локалізація глобальних технологічних центрів ТНК залежить від розвитку інноваційної системи країни, що приймає: обсяги НДДКР в бізнес секторі та

державному секторі країни та їх ефективність, кількість та кваліфікація наукових співробітників, можливість співпраці із університетами та національними науковими центрами країни, якість вищої освіти та кількість випускників інженерно-технологічних спеціальностей. Розміщення підрозділів технологічного моніторингу ТНК залежить від наявності центрів НДДКР компаній конкурентів або фірм суміжних секторів виробництва. Що стосується корпоративних університетів - їх локалізація зорієнтована переважно на країну материнської компанії ТНК або її штаб-квартири.

6. Організація глобальних інноваційних мереж транснаціональних фірм залежить від багатьох факторів, які характеризують компанію, особливості розвитку галузі та стан міжнародної конкуренції в даному секторі. Характер знань також виступає важливим детермінантом організації глобальних інноваційних мереж. Він впливає на географічну дисперсію інноваційного процесу, спричиняє особливості побудови ланцюгів створення вартості та накопичення знань транснаціональних фірм. Природа знань також структурує просторові моделі інноваційного процесу транснаціональних фірм, визначає їх фокусування або на регіоналізації, або на глобалізації, так само, як і інституціоналізацію цього процесу з точки зору пропорцій внутрікорпоративних зв'язків і зв'язків за участю незалежних партнерів.

7. Дослідницькі філіали іноземних компаній мають прямі та зворотні зв'язки з місцевими фірмами, науковими центрами, лабораторіями країн, що приймають, а отже, виникає ще один важливий аспект оцінки впливу процесу інтернаціоналізації НДДКР ТНК на економіку таких країн – непрямий ефект функціонування іноземних філіалів на місцеве середовище, який має назву «ефект переливу» (spillover effect). Проведений теоретичний аналіз та емпіричні дослідження показують, що інтернаціоналізація науково-дослідницької діяльності ТНК потенційно може справляти позитивний вплив на розвиток інноваційного потенціалу країн, що приймають. При цьому, механізм ефекту переливу включає різноманітні формальні і неформальні канали руху знань до місцевих фірм і науково-дослідних установ.

8. Виокремлено 5 основних неформальних механізмів такого процесу отримання знань: імітація, рух персоналу, дані з патентних відомств, засоби комунікації та тимчасова міграція. Механізм імітації полягає в тому, що місцеві компанії, спостерігаючи за діями філіалу ТНК, повторюють їх інновації або напрями досліджень, переймають нові форми організації НДДКР. Ще один канал руху знань виникає внаслідок руху персоналу, тобто короткочасних візитів експертів ТНК до місцевих компаній, направлення працівників на навчання та перекваліфікацію до інших великих ТНК. Третій механізм ефекту переливу знань до місцевих фірм може існувати внаслідок отримання ними певних даних з патентних відомств. Аналогічна ситуація створюється і при використанні місцевими фірмами інформації з засобів комунікацій. Наступним неформальним механізмом є, так звана, «тимчасова міграція», тобто короткочасний виїзд науковців та технічного персоналу за кордон до корпоративних університетів, наукових центрів для обміну досвідом та знаннями.

9. Проведенні економетричні тести підтвердили гіпотезу про залежність рівня витрат ТНК на науково-дослідні роботи від ступеня міжнародності операцій компанії. Для чотирьох із п'яти ТНК, по яких проводилися розрахунки, спостерігалася суттєва позитивна кореляція між чистим обсягом продажів, загальних активів, індексом транснаціональності фірми та обсягом її витрат на НДДКР. Регресійно-кореляційний аналіз також засвідчив правомірність нашої гіпотези, що приплив ПІІ в країну має позитивний вплив на валові витрати країни на НДДКР. Для всіх 6 країн (Німеччина, Канада, Чехія, Португалія, Сінгапур, Південна Корея) такий зв'язок був статистично значущим, хоча і розрізнявся за силою впливу.

10. Одним з резервів зростання інноваційного потенціалу України є залучення в країну наукомістких ПІІ, та включення в мережі створення знань ТНК. Найбільші сфери НДДКР ТНК в Україні – фармацевтична, хімічна промисловість, розробка програмного забезпечення, медичні послуги, нанотехнології, авіакосмічні технології. Однак лише деякі найбільші ТНК проводять масштабні власні НДДКР в Україні. При цьому, основними факторами інтернаціоналізації таких наукових робіт є відносно низька заробітна плата висококваліфікованих дослідників та близькість до провідних університетів. Переважна частина таких НДДКР має адаптивний характер і орієнтується на пристосування продуктів ТНК до місцевого ринку. В деяких галузях (програмне забезпечення та біотехнології) НДДКР ТНК також орієнтуються на потреби глобальної мережі ТНК та мають інноваційний характер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Нерода-Березка К.І. Теоретичні основи аналізу науково-технічної діяльності ТНК / К.І. Нерода-Березка // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2013. Вип. 112. – Ч. II (у 2 ч.). – 338 с. – С. 242-247 (0,51 д.а.).
2. Нерода-Березка К.І. Сучасні теорії ТНК як методологічна основа аналізу інноваційної діяльності фірм / К.І. Нерода-Березка // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : Зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, Т. 1. – С. 328-331 (0,42 д.а.).
3. Нерода-Березка К.І. Експансія ТНК у країни різного рівня розвитку в умовах глобалізації / К.І. Нерода-Березка // Економіка і управління : Науковий журнал. – 2012. Вип. 4. – С. 57-64 (0,31 д.а.).
4. Нерода-Березка К.І. Глобальні мережі створення знань та інновацій транснаціональних корпорацій / К.І. Нерода-Березка // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2013. Вип. 115. – Ч. I (у 2 ч.). – С. 203-208 (0,47 д.а.).
5. Нерода-Березка К.І. Об'єктивна основа інтернаціоналізації створення знань транснаціональних корпорацій / К.І. Нерода-Березка // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2014. Вип. 118. – Ч. II (у 2 ч.). – С. 190-196 (0,4 д.а.).

6. Нерода-Березка К.І. Науково-дослідницька діяльність транснаціональних фірм: сучасні детермінанти інтернаціоналізації / К.І. Нерода-Березка, // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2014. Вип. 122. – Ч. II (у 2 ч.). – С. 165-171(0,5д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях іноземних держав:

7. Neroda-Berezka K. Scientific and Technical Potential of Transnational Corporations / K. Neroda-Berezka // Annual Scientific Review : Scientific Journal. – Chisinau : Institute of International Relations of Moldova, 2013. Vol. XII - PP.133-138(0,43 д.а.).

8. Neroda-Berezka K., Pidchosa O. Intracorporational Forms of TNCS' International R&D Activities / K. Neroda-Berezka, O. Pidchosa // Global Economy: Issues and Challenges of Post-Crisis Development : Monograph / [Edited by Siskos E. and Rogach O.]. Kastoria : Technological Educational Institute (TEI) of Western Macedonia, 2014. – 304 p., pp. 156-165 (0,49 д.а.).

9. Neroda-Berezka K. Non-Corporate Forms of Research and Development of Transnational Companies / K. Neroda-Berezka // Journal of Global Economy Review. – 2015. № 3(1). – PP. 76-79 (0,42 д.а.).

Тези доповідей на наукових конференціях:

10. Нерода-Березка К.І., Підчоса О.В. Відносини між штаб-квартирою і дочірніми компаніями в якості заснованого на знаннях детермінанту стратегічної конфігурації мережі ТНК / К.І. Нерода-Березка, О.В. Підчоса // Матеріали наук. конф. «Підвищення стійкості економіки в умовах геоекономічної нестабільності: національний та глобальний виміри», – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2015. – С. 17-19 (0,2 д.а.).

11. Нерода-Березка К.І. Фактори міжнародної локалізації науково-дослідної діяльності транснаціональних корпорацій / К.І. Нерода-Березка // Зб. матеріалів II щорічної міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право». – Львів, 2013 р. – С. 145-147 (0,2 д.а.).

12. Нерода-Березка К.І. Роль транснаціональних корпорацій в створенні знань та інновацій / К.І. Нерода-Березка // «Шевченківська весна»: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2013 р. – Частина II (у двох частинах). – С. 34-37 (0,14 д.а.).

13. Нерода-Березка К.І. Теоретичні аспекти дослідження ролі знань та інновацій в процесі інтернаціоналізації / К.І. Нерода-Березка // Зб. матеріалів II щорічної міжнар. наук.-практ. конф. «Міжнародні відносини в умовах XXI століття: сучасна теорія і практика». – Львів, 2013 р. – С. 219-221 (0,13 д.а.).

14. Нерода-Березка К.І. Сучасні тенденції науково-технічної діяльності ТНК США / К.І. Нерода-Березка // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності. Зб. наук. праць. 5-ої міжнар. науково-практичної конф. – Одеса : Редакц.-вид. центр. Одес. нац. ун-ту імені І.І. Мечникова, 2013 р. – Частина II (у двох частинах), – С. 16-17 (0,12 д.а.).

15. Нерода-Березка К.І. Основні форми трансферту знань та технології транснаціональних фірм / К.І. Нерода-Березка // Зб. матеріалів II щорічної Міжнар.

наук.-практ. конф. «Імперативи розвитку суспільно-економічних систем в умовах глобалізації». – Чернігів, 2013. – С. 145-147 (0,13 д.а.).

16. Нерода-Березка К.І. Розвиток інноваційної складової внутрішнього ринку України / К.І. Нерода-Березка // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Інвестиційні та інноваційні складові розвитку внутрішнього ринку України в умовах глобалізації». – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Економічний факультет, 2009 р. – С. 240-241 (0,2 д.а.).

17. Нерода-Березка К.І. Інноваційна стратегія філіалів транснаціональних корпорацій / К.І. Нерода-Березка // Матеріали круглого столу «Інформаційна революція та економічний розвиток країн», – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2013 р. – С. 41-43 (0,16 д.а.).

18. Нерода-Березка К.І. Інституційний механізм глобальних інноваційних мереж транснаціональних фірм / К.І. Нерода-Березка // Матеріали круглого столу «Ризики глобальної рецесії: механізми протидії», – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2013 р. – С. 28-29 (0,13 д.а.).

19. Нерода-Березка К.І. Класифікація науково-дослідницьких філіалів транснаціональних корпорацій / К.І. Нерода-Березка // Зб. наук. тез учасн міжнар. зимової школи ІМВ. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2014 р. – 130 с. – С. 40-41 (0,15 д.а.).

20. Нерода-Березка К.І. Сучасні тенденції інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності транснаціональних фірм / К.І. Нерода-Березка // Зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (ІС YESS 2014) «Детермінанти сучасного розвитку соціально-економіч нестабільності». – Чернівці, 2014 р. – Частина II (у двох частинах). – С.35-36 (0,15 д.а.).

21. Нерода-Березка К.І. Фактори інтернаціоналізації науково-дослідницької діяльності транснаціональних фірм / К.І. Нерода-Березка // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності. Зб. наук. праць. міжнар. науково-практичної конф. – Одеса : Редакц.-вид. центр. Одес. нац. ун-ту імені І.І. Мечникова, 2014. [за заг. ред. С.О. Якубовського, І.А. Ломачинської,]. – С. 25-27 (0,14 д.а.).

22. Нерода-Березка К.І. Порівняльний аналіз інтенсивності НДДКР транснаціональних фірм США та Європи / К.І. Нерода-Березка // Матеріали круглого столу «Інноваційні виміри розвитку світової економіки», – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2014 р. – С. 21-22 (0,13 д.а.).

23. Нерода-Березка К.І. Базові фактори інтернаціоналізації науково-дослідницької діяльності транснаціональних фірм / К.І. Нерода-Березка // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності. Зб. наук. праць. 5-ої міжнар. науково-практичної конф. – Одеса : Редакц.-вид. центр. Одес. нац. ун-ту імені І.І. Мечникова, 2015. – 98 с. – Мови укр., англ., рос. – С. 35-37 (0,13 д.а.).

24. Нерода-Березка К.І. Напрямки створення єдиного правового поля між Україною та ЄС у сфері освіти як складової майбутньої зони вільної торгівлі / К.І. Нерода-Березка // Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове регулювання вищої світи України: Сучасний стан та перспективний розвиток», – К.: Європейський університет, 2009 р. – С. 10-11 (0,18 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Нерода-Березка К.І. Інтернаціоналізація створення та трансферту знань в системі міжнародного виробництва ТНК. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерства освіти і науки України, Київ, 2016.

У дисертації досліджуються теоретичні основи інтернаціоналізації створення та трансферту знань в системі міжнародного виробництва ТНК. Розкрито теоретико-методологічні засади дослідження ролі знань та інновацій в процесі транснаціоналізації. Виявлено, що використання транснаціональними фірмами нових механізмів, моделей та форм інтернаціоналізації науково-дослідних робіт свідчить про сучасну парадигму цього процесу. Проаналізовано динаміку інвестицій ТНК в науково-дослідну діяльність. Розкрито масштаби та детермінанти інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності транснаціональних фірм. Виявлено інтернальні та екстернальні форми інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ТНК. Досліджено функціональну гетерогенність науково-дослідницьких підрозділів ТНК та фактори їх міжнародної локалізації. Розкрито механізм «ефекту переливу» знань ТНК в економіку країн, що приймають. Розроблена теоретична модель взаємозв'язку інвестицій ТНК та інноваційного потенціалу країни, що приймає. Досліджено місце України в глобальних мережах науково-дослідної діяльності ТНК.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, інтернаціоналізація, науково-дослідна діяльність, знання, інновації, транснаціоналізація, глобальні мережі, міжнародне виробництво.

АННОТАЦИЯ

Нерода-Березка Е.И. Интернационализация создания и трансферта знаний в системе международного производства ТНК. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Министерства образования и науки Украины, Киев, 2016.

В диссертации исследуются теоретические основы интернационализации создания и трансферта знаний в системе международного производства ТНК. Раскрыты теоретико-методологические основы исследования роли знаний и инноваций в процессе транснационализации. Исследовано развитие научных взглядов на проблему инновационной деятельности транснациональных корпораций. Процесс создания знаний определен, как ключевая категория новейших теорий транснационализации. Выяснено, что именно знания порождают необходимость контроля, отличают прямые иностранные инвестиции от портфельного инвестирования. Проанализировано, что владение фирмой знаниями позволяет ей успешно преодолевать барьеры для вступления в зарубежные рынки, созданные ее конкурентами. Доказано, что знания и особые навыки

транснациональных фирм порождают дополнительную прибыль и усиливают рыночную власть компаний. Выявлено, что использование транснациональными фирмами новых механизмов, моделей и форм интернационализации научно-исследовательских работ свидетельствует о современной парадигме этого процесса. Проанализирована динамика инвестиций ТНК в научно-исследовательскую деятельность. Раскрыты масштабы и детерминанты интернационализации научно-исследовательской деятельности транснациональных компаний. Выявлены интернальные и экстернальные формы интернационализации научно-исследовательской деятельности ТНК. Исследована функциональная гетерогенность научно-исследовательских подразделений ТНК и факторы их международной локализации. Исследовано развитие национальных инновационных систем в условиях интернационализации научно-исследовательской деятельности ТНК. Раскрыт механизм «эффекта перелива» знаний транснациональных компаний в экономику принимающих стран. Разработана теоретическая модель взаимосвязи инвестиций ТНК и инновационного потенциала принимающей страны. Исследовано место Украины в глобальных сетях научно-исследовательской деятельности ТНК.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, интернационализация, научно-исследовательская деятельность, знания, инновации, транснационализация, глобальные сети, международное производство.

ABSTRACT

Neroda-Berezka K. Internationalization of creation and transfer of knowledge in the international production system of TNCs. – Manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of candidate of science in Economics in specialty 08.00.02. – global economy and international economic relations. – Institute of international relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation explores internationalization of creation and transfer of knowledge in the system of TNC's international production theoretical foundations. Reveals the theoretical and methodological foundations of research on the role of knowledge and innovation in the process of transnationalization. It was also found that multinational firms use of new mechanisms, models and forms of internationalization of research indicates the modern paradigm of the process. The dynamics of TNC investment in research and development was analyzed. The extent and determinants of the internationalization of R&D activities of transnational firms were opened. Internal and external forms of internationalization of TNCs R&D activities were discovered. Functional heterogeneity of TNCs' research units and factors of their international locations were explored. TNCs knowledge "Spillover effect" mechanism in host countries' economies had been revealed. A theoretical model of the relationship between TNCs investment and innovative potential of the host country was found. Ukraine's place in the global network of TNCs research activities had been explored.

Keywords: transnational corporations, internationalization, research activities, knowledge, innovation, transnationalization, global networks, international production.